

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. vasario 17 d.

Nr. 34 (7)

Saturday supplement Vasaris 17, 2001

No. 34 (7)

„Norėčiau ir numiręs būti jums naudingas“

Vyskupui Motiejui Valančiui 200 metų

Kazys Saja

Vyskupas Motiejus Valančius galėjo pasakyti: drieju gegužė verstis turėjau... Labai panašiai Kristus kalbėjo savo apaštalams: „Būkite gudrus kaip žaltiniai ir neklastingi kaip balandžiai“.

Iki 1863 m. sukilimo Valančius lakioja po placią Žemaičių vyskupystę kaip taikos balandis, jis čia tikrai buvo mielesnis ir galingesnis negu dvigalvis caro imperijos erelis. Tačiau po sukilimo Kaune uždarytas Žemaičių ganytojas jau priverstas elgtis kaip miklus driebas, kaip gyvybingas žaltys, saugantis tautos ir Bažnyčios pamatus.

Savo inauguraciniam laiške kunigams ir jų parapijiesiems, naujasis Žemaičių vyskupas cituoja apaštalą Paulių, sakįdamas: „Mylėkite ir gerbkite tiesą, kaip ir mes, kaip tie, kurie iš baimės, bet dėl sumenės“ (Apd 1, 26). Tegul paklusnumas visokioms vyresnųjų valdo žingsniui jūsiu. Per keletą metų mažai kas ryžtasi rimčiau prieštarauti paties cesoriaus ir popiežiaus paskirtajam vyskui, nors tas šakojasi plačiau negu bet kuris kitas, iki tol buvęs, Žemaičių ganytojas. Aplenkę klebonai įpareigoti įsteigti savo parapijose lietuviškas mokyklas, darponiai ir žydai, smuklių savininkai, priversti taikytis su Valančiaus pradėtu blaivybės sąjūdžiu.

Atsiranda vienas, vis labiau įžulėjantis priešas — tai Valančiui gerai pažįstamas išgama Antanas Petkevičius, iš kunigo pasidaręs popu ir slaptoju cenzorium. Tai jis kabinejasi prie Valančiaus išleisto *Žemaičių vyskupystės*, maldaknygių, kantičų. Valančius neapsikėsdamas rašo Vilniaus apygardos mokslo globėjui Gruberiui: „Aukščiausiojo cesoriaus įgaliojimas valdyti tokią didžiulę vyskupiją, turėčią būti vertas didesnio pasitikėjimo negu kažkoks šventikas“. Vyskupas reikalauja, kad Petkevičius būtų atimta

generalgubernatoriaus Bibikovo suteikta teisė kabinėtis prie Valančiaus aprobuotų raštų.

Dar iki sukilimo Valančius supras, kad to Judošiaus jam taip ir nepavyks nusikratyti. Žemaitiškai kukuojančiai gegužei vis dažniau tenka nusileisti ant žemės ir mokytis žaltio gudrybės. Daug paguodos jam teikia kelionės po placią vyskupystę ir geros žinios apie blaivybės plitimą. Per trejetą metų degtinės gamyba Kauno gubernijoje sumažėjo net aštuonis kartus, Rusijos iždas dėl to turėjo apie 5 mln. rublių nuostolio. Vyskupas Valančius džiaugiamasis rašo: „Garsas apie žemaičius ir lietuvius greitai perbėgo per svietą, užmiršta klausydami, radosi vel garsi ir garbinga tarp žmonių giminių“. Neįtikėtinai greitai pradėjo ir raštingųjų skaičius Lietuvoje. Pamažu išsivysčius Valančiaus bendražygiai — Ivinskis, Akelaitis jau pradeda kalbėti apie būtinybę turėti lietuvišką laikraštį.

Tačiau gražios iliuzijos viena po kitos pradeda dūžti. Kauno gubernatoriaus Chominskis atsiunčia Valančiui raštą: „Remdamasis vidaus reikalų ministerijos įsakymu, reikalauju, kad be vyriausybės leidimo įsteigtos blaivybės draugijos, turinčios tam būtiną įstatymų, privalo būklę nedelsiant išardyti“. Apie Ivinskio *Aitvarą* arba Akelaitio *Pakeleivinę* ar kitokių laikraštį niekas nebedrįsta prasitarti.

Litovskij vestnik atvirai išdėsto, ko siekia Rusijos imperija: „Lietuvių tauta — tauta be jokių istorinių ir kultūrinių tradicijų. Toji aplinkybė ir dar jos neskaitytumas, lyginant su mūsų valstybe, apsprendžia lietuvių tautos ateitį: įsilieti į bendrą Rusijos gyvenimą sudėti“.

Žemaičių ganytojas mažai kuo begali padėti ir skriaudžiamoms jo avelėms — kai

kurių dvarų baudžiauninkams. Vyskupo archyve be atsako išliko jų surašyti graužūs skundai ir maldavimai.

„Jau devinti metai, kaip Pomernackis paėmė mus į savo nagus ir nuo pat savo viešpatavimo dienos (...) be pasigailėjimo muša ir dar patsamde tokius, kaip jis pats, ekonomus ir raštininkus, kurie mus plaka rykštėmis, muša pagaliais, kumščiais ir agrastais. Dėl to mušimo yra apkurtusių, bedančių, sužalotomis rankomis, kai kurios primuštoms moterims persileido, kitos nuo to net numirė.“

(...) Todėl mes persizegnojė ir sukalbėję volderius padavėm aukštesnei valdžiai skundą. Ponas, apie tai sužinojęs, pasikvietė ulonų eskadroną (...) Kareiviai prievartauja mūsų dukteris, žmonas ir seseris, o besipriešinančioms užpila žemėmis burnas, kad nerėktų. Mūsų moteris, bijodamos Dievo ir nuodėmės, naktiniai su mažais vaikais išsėina miegoti į laukus. Sušalę vaikai pradėjo sirgti.

(...) O Šviesiausias Vyskape, mūsų ganytoja! Ant kelių parpuole, su ašaromis prašome Jūsų malonės — padarykite taip, kad pas mus nestovėtų kareiviai (...)

Kad ir kaip juos užjausdamas, vyskupas negalėjo tiesiogiai kištis į pasaulietiškus reikalus. 1859 kunigams jis buvo išsiuntinęs laišką: „Meldžiamieji, savo pamokslais neerzinkite dvarininkų bei svarbaus reikalo. Turėkite atsargus. Perdėtas uolumas gali valstiečių dalią dar pasunkinti, kuri jau pradeda gerėti“.

Skaitydami Valančiaus *Živatus šventųjų*, žmonės galėjo rasti jiems paskirtų vaizdingų kantičių ir ištvermės aprašymų: „Ryto metą budeliai atėję išsivedė šventą Erasmą ir kalinio ir tarė: Nu, šiandien kitą tave ims ir nagą. Užkaitė didį katilą, pripylė alie-



Vyskupas Motiejus Valančius.

jus, pridėjo siero, švino, įsivadino vyskupą, virino per dieną ir naktį, tačiau nesuvirino. Išlipęs senis tarė: 'Aciau Jums, vaikai, bent jau senus kaulus išsišildžiau'...“

1861 m. valstiečiai, išgirde apie caro Aleksandro I baudžios panaikinimo dekretą ir matydami, kaip dvarponiai ruošiasi pasigavinti jų žemę, pradeda bruzdėti. Valančius nebepajėgia sutramdyti net kai kurių savo kunigų. Jis gerai prisimena 1831 m. sukilimą ir jautia, kad iš naujo gimluoto bruzdėjimo lietuvių nieko nelaimės. Atsidūręs tarp kūjo ir priekalo, jis jau galutinai nusileidžia ant žemės, nei balandžiui, nei gegužei jis jau niekada nebeskraidys. Po kruvinų mūšių paciuose Varniuose Valančius išvyksta į Šiaulius, iš ten kuriam laikui pasitraukia į patį vyskupijos pakraštį į Kuršą.

Sukilimui malšinti atsiųstas generalgubernatoriaus Muravjovo Koriko įsakymu, 1864-ųjų rudenį vyskupas Valančius su visa kapitula iškeliamas į Kauną, kad čia galėtų būti budriai sekamas ir, galima sakyti, įkalintas, nes jis jau nebegali važinėti po savo vyskupystę. Net paprasti kunigai bei specialūs leidimo neturi teisės lankyti savo parapijiečių. Uždaromos visos lietuviškos mokyklos, uždraudžiama lietuviška spauda lotyniškom raidėm, represuoti 107 kunigai, visur brukama rusų kalba ir stačiatikybė.

Tačiau tai tik pirmoji medaliu pusė, tai tik viena „rusų deržavos“ erelio galva... Antroji dar baisesnė. Visokie išgamos jau žino, kad Valančius yra netekęs valdžios malonės, vyskupą galima skusti, įdavinėti jo bendražygius ir už tai pelnytį ordiną, geresnę keltuvę, didesnę algą ar bent pasijusti viršesniu.

Valančius dabar cituoja kitas apaštalo Pauliaus laiškus: „Jeigu reiktų kentėti, atminti apie patį patį patį (...). Labiau klausykite Dievo negu žmonių. Jokio baimės, jokio grasinimo, kankinimo, ištremimo, pagaliau pati mirtis tenenugadina jūsų ir tenesulaikio nuo katalikų tikėjimo gyno (...) Raguju jus šv. Pavolo apaštalo žodžiais: būdekite, ginkite savo tikėjimą, kaip vyrų elkitės ir pasi-

stiprinkite“. Megindamas susigrąžinti

prarastą valdžios pasitikėjimą ir norėdamas palengvinti sumintų kunigų dalią, 1866 m. Valančius Kauno katedroje ryžtasi pasakyti jam brukte įbruktą pamokslą, kurio teksta valdžia stengėsi išplatinti, kur tik įmanydama.

„Vienąsyk visiems laikams atsisakykite minties, kad kada nors dar būsim savarakiška tauta, nepriklausoma nuo Rusijos. Nesekime savo kaimynais lenkais, tegul jie su savo nepastoviu charakteriu tvarkosi kaip nori“.

Palangos Juzė M. Valančiaus aprašo, kaip siuvė Jūzė sustabdė maskolių žandarai ir kaip jis išsisuko iš jų nagų, apsimetęs neišmanėliu:

„Arkliais bevažiuojanti, mane pamatęs, sušuko: 'stoti!' Aš, nors nemoku būtinai nei lenkiškai, nei maskoliškai, tačiau supratau reikiant stotis, kaipgi ir apsisotėjau. Paskui vel maskoliškai tarė: Koho tibi toks? Aš atsakiau: 'nesuprantu'. 'Al kuoda ti toks?' Aš atsakiau: 'Neturiu kuodo ir nesmi nuos Skuodo'. Papūtandis: 'Mauš ti bilioti?' Aš atsakiau: 'Nemoku maskoliškai byloti'."

Nemoki ir nesimokyk — tikriausiai toks buvo neišsakyti maskoliškai patarimas. Tačiau bene didžiausia *Palangos Juzės* vertybė senųjų liaudies papročių gaivėjimas, einantis per visus Jūzės pasakojimus. O juk ankščiau gyvenęs kitas žemaitis šviesuolis, Valančiaus gerbiamas pranciškonas, botanikas Jurgis Ambraziejus Pabrėža savo *Pamokslų knygoje* tuos pačius papročius linkeis rusčiai išburti ir pasmerkti:

„Šaltin nuo jaunųjų per ciela svotą visokie šokinėjimai! Šalin apsigėrimai, šalin blazgėjimai ir kitos nepatėvestės, kaip tai guldytuvės, keltuvės, martavimai, piršlių karstymai ir visos balamutnos mados“.

Taigi Motiejus Valančius gerokai praskaidrino Lietuvos dangų, jis paragino atsieti kūrybai būsimąjį vyskupą Antaną Baranuską, bet svarbiausia — pramokė skaityti visą didžiulę tuometinę Žemaičių vyskupystę. Kazin ar mes, neturėdami M. Valančiaus, kiek veliau būtume atkūrę savo valstybę. Valančiaus veikimo taktikos mes privilejom pasimokyti ir mūsų laikais sumaniiau priešindamiesi bolševikų okupacijai.

Vardan lietuviško žodžio

Maironio Lietuvių literatūros muziejuje (Kaune) nuolat renkama, kaupiama, tyrinėjama medžiaga apie įvairius rašytojus, poetus. Artinantis vieno ar kito menininko jubiliejui, rengiamos parodos, ruošiami vakarai, skaitomos paskaitos. Muziejiniškai nuolat bendrauja su kūrėjais. Šio straipsnio autoriui teko laimė bendrauti su mokytoja Dalia Ruzgaite-Tamašauskiene, kuri perdavė į muziejų apie 60, jai rašytų, Stepo Zobarsko laiškus, nespausdintą novelę, eilėraščius. O taip pat papasakojo įdomius prisiminimus.

Minint rašytojo 90 gimtadienį, norėčiau priminti jo nuėitą gyvenimo kelią. Laiškuose, išsakytos mintys, jausmai ir nuotaikos, padės artimiau suvokti jo gyvenimo tikslą ir prasmę.

Rašytojo, vertėjo, redaktoriaus, leidejo Stepo Zobarsko vardas lietuvių literatūros istorijos puslapiuose nėra deramai įvertintas. Visą savo gyvenimą paskyrė lietuviškai knygai — puoselėti, rašyti, redaguoti, leisti. Jis rašė vaikams, rengė vadovėlius su jo *Aušrelės* užaugo ne viena karta, rašė noveles suaugusiems, vertė klasika, o Vokietijoje, gyven-damas stovykloje, pradėjo rūpintis lietuvių autorių knygų vertimais: pats vertė, ragino kitus. Jo didžiausias laimėjimas ir nuopelnas Manyland Books spaustuves (Kjūrimas New York, NY, per ją pasauli išvydo lietuvišką klasika, literatūra tapo prieinama kitų tautų žmonėms.

Stepas Zobarskas gimė 1911 m. sausio 17 d. Pamalajėje, Svėdasų valsčiuje. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje, kurią baigęs, persikėlė gyventi į Kauną. Nuo 1927 m. dirbo Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijoje. Čia jis supažindino su iš Peterburgo atvykusiu mokytoju Vincu Ruzga. Tarp jų užsimezgė graži draugystė: abu aukštaitai gyveno viena mintimi — rūpintis švietėjiškąja veikla, lietuviškąja knyga, o ypač mažųjų vaikų pasauliu. Jis re-

dagavo mokytojo V. Ruzgos knygas, vadovėlius, 1930-1934 m. dirba techniniu redaktoriumi, vicedaktorium leidinio *Šviesos* keliu. Rašė įvairiomis literatūrinėmis kultūrinėmis temomis, pasirašinėjo slapyvardžiais — St. Malaišis, S. Pamalajietis, Stp. Daujotas, Valentinas Kavolis. Šiais slapyvardžiais naudojosi, rašydamas knygų recenzijas *Šviesos* keliuose. Nuo 1934-1944 m. redagavo *Žiburelį*. Šis žurnalas vaikams buvo vienas svarbiausių jo rūpestių ir džiaugsmų. Puikiai pažinęs vaiko pasaulį, mokėjo prakalbinti jaunuosius kūrėjus, o taip pat, kaip sumanus redaktorius, buvo subūręs gražų kūrybinį žiedą.

1935-1936 m. Paryžiuje Alliance Francaise ir Ecole des hautes etudes kalbą, studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą.

Grįžęs tėse *Žiburelio* redagavimą, rašė ir leido knygas vaikams, noveles suaugusiems, buvo priimtas į Rašytojų sąjungą, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje.

Didžioji S. Zobarsko kūrybos dalis skiriama jaunimui ir vaikams. Kartu su Ambraska išleistas 3 daly *Aušrelės* /vėliau daug kartų pakartotas leidimas ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje/. Tai buvo vienas pavyzdgingiausių vadovėlių mūsų mažiesiems. O ypač reikia prisiminti *Aušrelės* rikšmę Vokietijos stovyklai laikotarpiui. Tuomet nebuvo jokių vadovėlių ir jokių medžiagų maziems lietuviukams, atsidurusiems tremtyje, o *Aušrelė* švietė ir rodė kelią į lietuvišką žodį.

Savo literatūrinį kelią Stepas Zobarskas pradėjo poezija, spausdino *Pavasary*. Išleido eilių knyga *Mano tėviškė*, 1934 metais. Vėliau savo plunksna bandė prozoje. Pirmomis knygoms buvo džiaugsmingai vaikų sutiktas ir priimtas. *Gerasis aitvaras*, 1933, *Ginkly vaikai*, 1934 /paskirta Raudonojo Kryžiaus jaunimo literatūrinė premija/. *Brolių ieškotoja*, *Per šalį ir vėją*, *Paukščio likimas*, *Pabėgėlis*

Nukelta į 2 psl.



Varniai. Namas, kuriame gyveno vysk. Motiejus Valančius.



Rašytojas Stepas Zobarskas.

Juditos Vaičiūnaitės poezijos aukštumos

Pagal seną tradiciją, Trijų Karalių dieną kasmet įteikiama Lietuvos Rašytojų sąjungos premija už didelės vertės kūrinius, parašytus per dvejus pastaruosius metus. Šiemet tokia, jau dešimtoji, premija (3.000 Lt) Rašytojų klube buvo įteikta poetei Juditai Vaičiūnaitėi už Rašytojų sąjungos leidyklos nesenai išleistą ir dailininko Romo Oranto gražiai apipavidalintą jos 1998–2000 metais parašytos poezijos rinkinį *Debesų arka*.

Baigusi Vilniaus universitetą, J. Vaičiūnaitė jau 1960 m. išleido pirmąjį eilėraščių rinkinį, o paskui kitos jos poezijos knygos išdavo kas dveji treji metai. Pasak tos kartos poeto Vlado Šimkaus, tai viena Lietuvos poetų, kurie per visą okupacijos laikotarpį neparašė nė vieno grynai tarybinio, okupantų valdžią garbinančio, eilėraščio. Kaip ir J. Vaičiūnaitės poezija, taip ir jos autorė man visuomet atrodė aukštos erudicijos, dvelkianti sovietinės okupacijos nesužalota, anos nepriklausomos Lietuvos inteligentijos dvasia. Ji ir augo tų laikų kultūrininkų, tikrųjų šviesuolių, inteligentų aplinkoje. Jos tėvas — prieškarinio laikų gydytojas. Su būsimąja poetė jos vaikystėje artimai bendravo kitos šviesios asmenybės — jos dėdės: rašytojas Petras Vaičiūnas, Vilniuje garbės kunigas Juozas Vaičiūnas. Šviesi asmenybė buvo ir poetės motina.

Tad nenustebau, kad, premijos įteikimo vakarėlyje, literatūros tyrinėtoja prof. Viktorija Daujotytė pabrėžė ryškų J. Vaičiūnaitės poezijos karališką matmenį, kuris yra ir poetės dvasios, erudicijos aukščio matmuo. Lygindama šį matmenį su V. Maternio, O. Baliukonės (taip dabar savo pavardę turia ir rašo Onė Baliukonytė), A. Nykos-Niliūno poezija, prof. V. Daujotytė sakė, kad tai būdinga ir J. Vaičiūnaitės poetinei laikysenai, siekiančiai būti aukštesnei, kristi iš aukštai. V. Daujotytės nuomone, šiuo požiūriu yra tinkamas, derantis J. Vaičiūnaitės premijuotos knygos pavadinimas — *Debesų arka*, pakeliantis žvilgsnį aukštyn — į debesis, į arkos viršūnę. Arkos linijos išgaubia erdvę garso aidėjimui, atsirančiam iš žodžių ir jų dalių, sankabų ir sandūrų, sąskambių ir sąlyčių. Ši erdvė lietuvių poezijoje geriausiai, labiausiai yra sukurta J. Vaičiūnaitės. Čia ji karalienė, neturinti sau lygių, sakė prof. V. Daujotytė. Ji pridūrė, kad J. Vaičiūnaitė savo naujuosiuose eilėraščiuose tiksliai išgraviuoja ne tiek kasdieninį mūsų laiką — valandas, dienas, mėnesius, metus, kiek karališkuosius laiko matus — šimtmečius, tūkstantmečius. Ji „tiksliai įbrėžia, tūkstantmečių sankirtą, tūkstantmečių ribos peržengimą, savotišką perkėlą. Vargu ar dar kurio nors mūsų poeto kūryboje rasime tūkstantmetį ne tik kaip atskirą įvaizdį, bet ir kaip temą, savitai modeliuojamą“, — kalbėjo V. Daujotytė. Tai ypač ryšku rinkinio eilėraščiuose „Trys gulbės“ (skrendančios į kitą tūkstantmetį), „Kalėdinės giesmės“. Tūkstantmečių ribos pajauta intensyviai, keičia kitas temas, jas tarsi persmelkia.

Profesorė atkreipė dėmesį į puikų rinkinio eilėraščių „Hil-



Poetė Judita Vaičiūnaitė mirė 2001 m. vasario 12 d., sulaukusi 64 m. amžiaus.

degarda“. Šis eilėraštis svarbus ir moters kultūrai — viduramžių vienuolė Hildegarda iš Bingen — poetė, kompozitorė, mistikė — yra pirmas mums žinomas kūrėjos vardas. Šiame, čia spausdinamame eilėraštyje, ryški laiko ir likimo sandūra — balso, maldos išlikimas, viduramžių bažnytinės kalbos įsirašymas — kaip tūkstantmečio bruožas.

Apie šį eilėraštį gražiai atsiliepė ir premijų komiteto pirmininkas, poetas, tapytojas Leonardas Gutauskas. Pacituodamas šio eilėraščio eilutes — „Hildegarda... brangakmenių ir žolynų žinovė“, L. Gutauskas klausia: ar tai ne Juditos Vaičiūnaitės portretas? Juk ji viską atnarijo, o ne sumazgo į neatrįšamus mazgus, kuriuos taip mėgsta kiti poetai. Judita myli žolę, jos netrypia, nemindo. Ji tarsi plevėna žolynų viršūnėmis, visus juos atpažindama, įvertindama. Ji išaiškina jų paslaptis. Akyiai (gal užsimerkusi?) stebi žemę ir debesį, ją supančius daiktus. Tobulai girdi jų išskirtinumą ir juose slypintį amžinybę, tvirtino L. Gutauskas.

Moterys kultūrai svarbus ir kitas J. Vaičiūnaitės premijuoto rinkinio eilėraštis apie eglę — lietuvių moters seniausios mitinės kultūros ženklintoja, tęsė prof. V. Daujotytė. Pasak jos, „J. Vaičiūnaitės kūrybinė eglė pasirodė stipriant gamtos pajautai. Eglė yra mūsų karalienė, žaliųjų karalienė. *Debesų arkoje* antrasis ciklo „Baltos eilės“ eilėraštis „O eglė, šimtmete...“ — vienas gražiausių. Paprastas ir įlaidus šaknis į mitinę žemę, intymus ir poetiškai apibendrinamas. Susijęs su karališkuoju laiku — tūkstantmečių ir kartu belakis. Eglė čia yra Pasaulio medis, arka, laikanti gyvenimo skliautą“.

L. Gutauskas pažymėjo J. Vaičiūnaitės eilėraščių labai jautrų ir tikrą sakralumą. „Zakristijoj džiovinami žolių lapeliai procesijai“ — eil. *Debesų arka*). Knygoje išryškėja

Baltoji Madona, baltas stiklas, baltos ramunės, baltas lapas, balta suknelė, altorius baltas. Balta knyga, gal net kalėdinė, labai švari, skaisči. Jaučiamas prakartėlis kvapas. J. Vaičiūnaitės knyga balta, iškilta, aristokratiška pavadinimo ir vakarėlyje poetė O. Baliukonė.

Prof. V. Daujotytė pripažino, kad J. Vaičiūnaitė jau yra mūsų lyrikos klasikė. Ne vienu požiūriu jai priklauso pirminybė, taip pat ir poetinės meistrištos. Naujame premijuotame rinkinyje ji atpažįstama kaip kultūros erdvės poetė ir kaip poetė, tą erdvę kurianti, telkianti. Ryškesnis ir pasaulio sakralumo matmuo, palietęs ir kalbą, eilėraščių struktūrą.

Del ligos, o gal dėl kuklumo, vengimo dalyvauti iškilmingose sueigose, Judita Vaičiūnaitė premijos įteikimo iškilmėse nedalyvavo. Jai atstovavo, priėmė laureato diplomą, premiją, gerbėjų geles poetės dukra Ūla. Ji perskaitė ir trumpą, bet nuosirdžią laureatės padėką knygos leidyboms, premijų komisijai.

Algimantas A. Naujokaitis



Poetė J. Vaičiūnaitė premijos įteikimo iškilmėse kalba prof. V. Daujotytė. Iš kairės sėdi: poetė O. Baliukonė, poetės Vaičiūnaitės dukra Ūla, Rašytojų sąjungos pirm. V. Sventickas. Algimanto Žižūno nuotrauka.

Judita Vaičiūnaitė

DEBESŲ ARKA

1

Zakristijoj džiovinami rožių lapeliai procesijai,
ta bažnyčia senamiesčio gatvėj, jaunutė vienuolė,
tarp praeivių pranykstanti,
vasaros užėjusi, šurmuliui
spinduliuoja vitražas virš didžiojo aukšto altoriaus,
melsvastikliai raudoni jo žiedlapiai,
skliautai, kur tupi
atskraidinti ereliai iš bronzos aukštai ant sietynų,
kristolinis krioklys pakabučių, kur seną krikščilyklą
su gyvybės nesenkančiu vandeniu atmena siela
ir iš nuostabos išplestos akys, širdis dar suspurda,
o virš rūsių su maro aukom jau po šimtmečių klodais
debesų nuskaidrėjusi arka.
vasaros vėjas.

GELTONA ROŽĖ

Laiba geltona rožė
po Marijos atvaizdu
rugpjūčio žvakių šviesoje
Visų Šventųjų
tyliojo bažnyčioj,
kai mašinos grūdas gatvėj
prie kryžgatvių tvankių
lyg upės užtventų,
prie patį Žolinę
laiba geltona rožė
rugpjūčio žvakių apšviesta,
kai toks auksinis
aptirpęs vasakas,
kai pro ploną durų prorėžą
giesmė ir atšvaitai
ringuoja vis aukštyn.

HILDEGARDA

Iš viduramžių balsas
vidurnakčio skliautų aukštybėse —
gieda vienuolė,
skaisti Hildegarda,
vargonuojanti
brangakmenių ir žolynų žinovė,
tamsiais debesynais
ataidi dar kartą
jos malda,
o clarissima mater,
šviesioji abate prie žvakių liepsnos,
kada keičiasi tūkstantmečiai,
viršum amžių bedugnės angos,
viršum žiojūnės žemės,
viduržiemio
kosminiam viesuliui dūstant.

TRYŠ GULBĖS

Trys gulbės,
skrendančios į kitą tūkstantmetį,
trys gulbės
virš pavasarinės deltos,
virš Rusnės, virš salos,
kai vėl nutrūkstantį,
uikimusi jau balsą
gniauzi veltui,
aukštai
virš pamario baltų erškėtožių,
lyg potyniui
gegužės saulei plūstant,
virš pievų,
virš vandens sparnus išskėtusios
plasnoja gulbės trys
į kitą tūkstantmetį.

Vardan lietuviško žodžio

Atkelta iš 1 psl.

1939 m., /už pastarąją įteikta LRK jaunimo literatūros premija/. Svečiai iš dangaus ir Šventųjų šnekos, 1944 m. išspausdinti, bet nespėjo išleisti vaikams.

Antanas Gustaitis šiltai įvertino jo kūrybą: „Jo lietuviškos gamtos vaikai ar sužmoginti gyviai bei jų nuotykių yra sukurti, žvelgiant pro jaunas akis į realias ar fantastingas pasakų dienas. Visa tai autoriui iškelia į patį geriausią ir produktyviausią mūsų jaunimo literatūros kūrėjų gretas“.

S. Zbarskas rašė ir suaugusiems *Anapus miško*, 1936, *Moters stiprybė*, 1938 *Arti žemės* 1943. Temtyje rašė suaugusiems novelės *Savame krašte*, 1947, vaikams *Gan-dras ir gandrė*, 1946 *Ries-tausio sūnus, Dalgis muzika*, 1947 / vokiečių kalba, *The Maker of Gods*, 1961 m., *Bob-by* *Wishingmore*, 1961 m.

Reiktų neužmiršti, kad jis pasižymėjo, kaip puikus vertėjas — iš vokiečių, prancūzų, anglų kalbų. Miguel de Unamuno *Teta Tula*, 1937 m., Knut Hamsun *Po rudens dan-gumi*, 1938, Guy de Maupassant *Dažytas vualis*, 1958 m. ir kiti karniniai.

Gyvenimo audrų nublokštas, atsidūrė Vokietijoje, kur taip pat rūpinosi lietuviškos knygos gyvenimu svetur. Parengė skaitymus vokiečių kalba. 1946 metais studijavo kalbas Heidelbergo universitete.

Viename savo laiške, rašytame 1946.11.10 rašo „Pasakyti apie save neturiu daug ką, nebent tai, kad esu išspausdinęs aštuonias beletristikos knygas, eilę vadovėlių pradinėms mokykloms, kuriuos esu paruošęs su kitais pedagogais ir kurie nepriklausomoje Lietuvoje buvo plačiai vartojami /.../ Jokių politinėje veikloje nedalyvavau ir jokiai partijai nepriklausau. Esu tik Lietuvos Rašytojų Sąjungos narys“.

Taip kukliai jis vertino savo gyvenimą Lietuvoje. 1947 gavęs reikalingus dokumentus iš Juozo Batino, o pinigų pasiskolinęs iš „National Catholic Welfare Conference“, išvyko į Ameriką. 1949–1950 m. studijavo anglų kalbą New York universitete. Naujame kontinente jis plačiai užsimejo literatūros srityje. Pats kūrė, vertė lietuvių autorių knygas į anglų kalbą, buvo kūrybingas rašytojas, vertėjas, leidybas. 1951 metais Brooklyne redagavo literatūrinį žurnalą *Gabija*. Parengė ir redagavo kartu su J. Aistiu metraštį *Gabiją* (1954 m.), dalyvavo lietuvių rašytojų draugijos valdybos darbe, buvo išdininku.

1956 metais buvo pripažintas redaguoti *Eglutę*. Tai nebuvo jam naujas ir netinomas darbas — vaikų pasaulis perprastas ir artimas iki smulkmenų. Jis rašo: „*Eglutę* redaguoti paėmiau laikinai... Redagavimo principai paprasti — kaip nors sudominti iš-eivių vaikus, kad skaitytu lietuviškai... Norėjosi, žinoma, priminti Lietuvą, įtaigoti, kad ji yra jų tikroji tėvynė. Redagavimas etninės apsaudos Amerikoje yra žymiai sunkesnis, negu redagavimas savame krašte, kur ir resursai didesni, daugiau bendradarbių (...). Darbas man patiko, nes tikėjau, kad gal nors mikroskopika dalelė prisidės prie lietuviškos išlaikymo... Darbą apleidau po metų, buvau su-sirgęs... Be to, pasidarė sunku

suderinti tarnybą banke, ruošimą leidinių anglų kalba, kas mano manymu, buvo žymiai svarbiau, nes *Eglutę* redaktorių buvo galima surasti žymiai daugiau, negu vertėjų ir redaktorių anglų kalba“.

Jam ramybės nedavė mintys įteikti leidyklą, tiksliau sakan-t, atverti vartus lietuviškai knygai į platų pasaulį. Gabus vertėjas, kūrybingas redaktorius, leidybas norėjo įrodyti kitataučiams, kad lietuvių literatūra taip pat gausi talentingais kūrėjais. Jis pramynė taką lietuviškai knygai į kitataučių namus. 1962 metais Stepas Zbarskas įsteigė leidyklą leisti lietuvių autorių knygas anglų kalba. Prie įsteigimo prisidėjo dr. R. Sid-ris, dr. F. V. Kaunas, M. No-reikienė, dr. A. ir J. Šabanai, dr. J. Kazickas ir kt. Nuolatiniai bendradarbiai: prof. R. Sealey su žmona D. Sadū-naite, prof. Ch. Angoff, poetas C. Mills, prof. Cl. R. Decher, A. Landsbergis, Alb. Bara-nauskas, J. Pašukonis ir kt.

Buvo leidžiami lietuvių autorių karniniai. Išleisti Stepo Zbarsko redaguoti karniniai *Selected Lithuanian Short Stories*, 1963 m. Rinkinyje aštuoniolika autorių, 21 lietuviškojo pasakojimo pavyzdys. „Darbas yra didelis, be to, pionieriška patarlė sako: kiekviena pradžia yra sunki. Mes turime visi džiaugtis ir Stepą Zbarską sveikinti, kad jis vieną vienas pralaužė lietuviškam apsakymui ledus į anglosaksiską pasaulį. O tasai faktas yra ne kasdieninis įvykis“ — rašė Jonas Aistis recenzuodamas knygą *Aiduose*.

Per „Manyland“ spaustuvę pasaulį išvydo: *Lithuanian Quartet* (A. Baronas, M. Kati-liškis, A. Landsbergis, I. Seinius) 1962; V. Kudirkos, V. Krėvės, M. Vaitkaus, I. Seinius, S. Zbarsko, J. Gliu-dos, A. Landsbergio, L. Andriekaus ir D. Sadūnaitės knygos, dr. G. Geručio redaguotas veikalas *Lithuanian 700 Years* (1968) ir kt. Ligi 1968 m. pabaigos išleista 30 knygų.

Dar vienas leidiny *The Lithuanian Short Story*, Manyland Books, 1966 m., Stepo Zbarsko suredaguotoji lietuvių prozos rinktinė yra svarbus kultūrinis laimėjimas. Čia sudėtos dvidešimt devynių autorių novelės, apysakos, humoreskos ir ištraukos iš stambesnių veikalų. Visų „Manyland“ leidykloje išleistų knygų nesuminėsim, jų susidarytų nemažas skaičius. Tačiau reiktų pabrėžti, kad tai buvo svarbus faktas, svarus laimėjimas, kad lietuvių literatūra tapo prieinama kitataučiams.

Jis, kaip ir kiekvienas iš-eivis, ilgėjosi Lietuvos, svajojo apie sugrįžimą namo. Po žmo-nos mirties nostalgiki jaus-mai vis labiau aplanko. Daug rūpestių ir problemų jam teikė ir dukros sveikata, kuria turėjo rūpintis. Atvykus mo-kytojo V. Ruzgos dukrai Daliai į Ameriką, tarp jų vėl už-simezgė šilti draugiški santy-kiai, kurie vėliau tęsiasi laiškuose. Jis džiaugiasi jos vi-zitu — „...nes Jūs gi esat ma-no žiburiai, primenant mano jaunas dienas ir Jūsų Tė-velio gardias vyšnias...“ 1973.VII.25, o kitame laiške — „Tu gi man buvai atvežus dalelę tėvynės oro, kurio mano širdijai dažnai pritrūksta...“ (1977 vasario 23).

Pabaiga 3 psl.

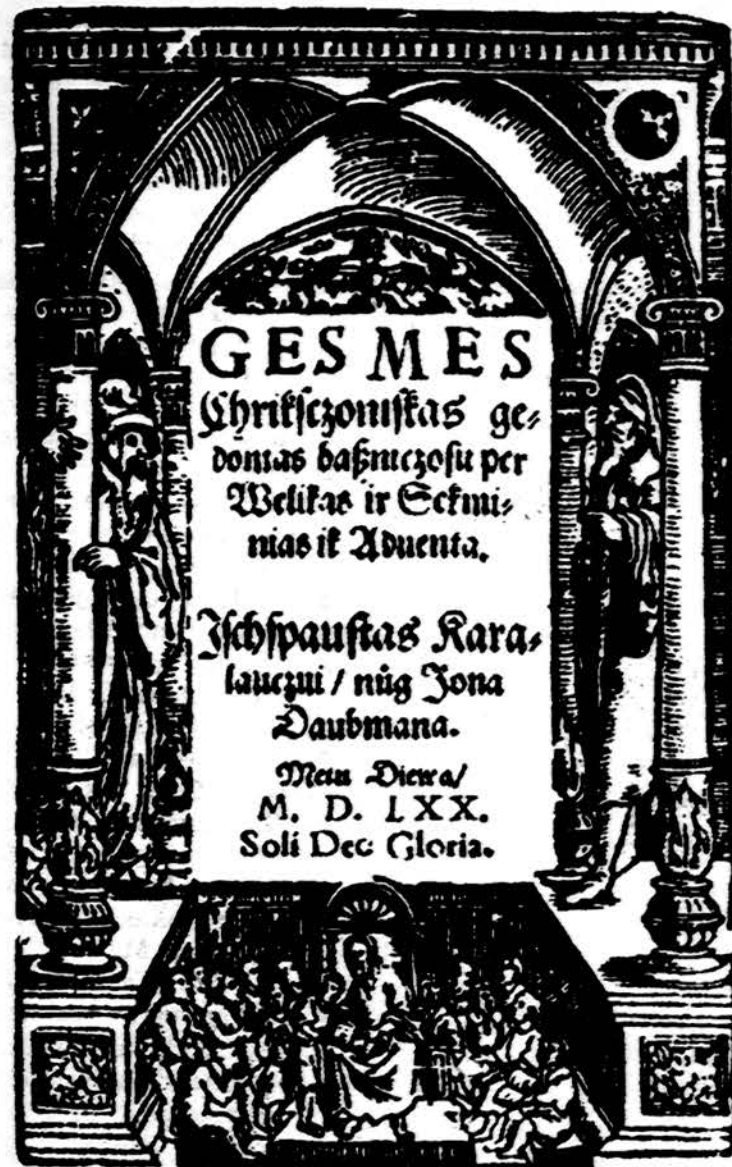
Pirmieji spausdinti originalūs lietuviški vokaliniai kūriniai

Prof. dr. Karolis Rimtautas Kašponis

Jau 30 metų ieškau pirmojo originalaus spausdinto lietuviško vokalinio kūrinio — tai vertė darbo pareiga, nes septyniadesimtųjų metų pradžioje Lietuvos Muzikos akademijos choro dirigavimo katedroje buvau įpareigotas tyrinėti lietuvių chorinę muziką. Dėmesys krypo į Mažvydą — pirmosios lietuviškos knygos autorius — raštas. 1981 m. disertacijoje, remdamasis Konstantino Jablonskio mintimis apie Mažvydą, tegalėjau konstatuoti tik prielaidą, kad pirmuosiuose lietuviškos raštijos paminkluose — jo knygos, gali būti ir pirmasis originalus spausdintas vokalinis kūrinys. Priminsime, jog Domas Veliška leidinio *Martynas Mažvydas: pirmosios lietuviškos knygos autorius* pratarėje rašė, kad Mažvydas yra „autorius pirmojo spausdinto lietuviško elementoriaus, pirmojo spausdinto lietuviško katekizmo, pirmojo spausdinto lietuviško giesmyno ir autorius pirmojo originalaus spausdinto lietuviško eilėraščių“ (Čikaga. Pedagoginės lituanistikos institutas, 1963, p. 5). Tačiau, išvardinant Mažvydo pirmenybiškumą, lyg ir sustojama, apie pirmojo originalaus spausdinto lietuviško vokalinio kūrinio — konkrečios giesmės autorystę nekalbama. Suprantama, kad tai padaryta pagrįstai, sąžiningai — tuo metu nebuvo pakankamai žinių, argumentų.

Šiomis dienomis, parašęs keletą žodžių *Draugui* apie savo kolegą Fausto Strohio Čikagoje išleista autorinį mišių giesmių ciklą, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos naujų lentyne radau ką tik išspausdintą dirdingą, 731 puslapio, italų mokslininko Guido Michelini knygą *Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai* (Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000). Ji išleista Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo lėšomis pagal Valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metų programą.

Parmos universiteto Italijoje ordinarinis profesorius Michelini pratarėje pažymi, kad, tiriant pirmųjų lietuviškų raštų kalbą, „kilo mintis išsamiau apžvelgti visą Mažvydo palikimą stengiantis nustatyti jo šaltinius ir teksto, ir muzikos atžvilgiu“ (p. 7). Darbą atliko Parmos universitete, naudojosi jo dėka įsigytais mikrofilmais, svarbiais



Pav. 2.

veikalais, miesto ir benediktinų vienuolyno bibliotekų fondais. Padėjo išvykos į Vatikaną, Bolonijos, Milano, Greifswaldą, Vilniaus, Berlyno (ir jo Slaptojo archyvo) bibliotekas, Kremonos muzikinės paleografijos institutą. Nors Michelini dėkoja daugeliui, jo žodžiais tariant, „profesionalių, geranoriškų žmonių, be kurių pagalbos ir patarimų vargu ar būtų pasirodęs šis leidinys“ ir dėl to nėra pagrindo prieštarauti, tačiau yra aišku, kad, atliekant tokį specifinį darbą, reikėjo aprėpti milžinišką poetinės ir muzikinės kūrybos jūrą, mokėti daug kalbų, turėti ypatingą erudiciją, mokslinę intenciją. Ypač svarbu, kad, nustatant šaltinius, Michelini rėmėsi Mažvydo laikotarpio knygomis, atsivėlė į tų metų brevijorius, mišiolus ir kitas liturgines lotyniškas knygas, ko neatliko ar ne pakankamai atliko daugelis ankstesniųjų mokslininkų. Visas tyrimo užmojis, atlikimo metodika, įrodymo mechanizmas bei argumentacija leidžia tyrinėjant šiuo metu patį patiesiamausiu šaltiniu tolesnė Mažvydo raštų studijose.

Šiame lyginamojo tyrimo pobūdžio darbe puslapis po puslapio atskleidžia Mažvydo kūrybinės tėkmės ypatybes. Pirmoji pažintis su šaltiniais jau dabar leidžia pastebėti kai kuriuos svarbius dalykus. Palyginus Mažvydo *Katekizmo* (1547) faksimilę ir šaltinius, matyti, kad giesmės turi atitikmenis su nedideliais nukrypimais. Nors ankščiau buvo manoma, kad galbūt Mažvydas yra sukūręs giesmių, nes yra parašęs prie vienos iš jų „bet del zekielu patc nota netigieiau pagulditi“, tačiau rastas šaltinis bent šios giesmės atžvilgiu tai paneigia (p. 128). Sekančiuose leidiniuose, kaip antai „Giesmės S. Ambrasėjiaus...“ (1549), „Forma Chriktima...“ (1559) bei „Paraphrasė“ yra nedidelis nukrypimų bei supaprastinimo, lyginant su šaltiniais. Leidinyje *Giesmės Chriščioniskas gedomas Basznicosu per*

ginių spausdintų lietuviškų vokalinio kūrinio. Intonacinis-ritminis giesmės audinys klausinės analizės išpūdu turi bendrumų su lietuvių liaudies kalendorinių apeigų ikiadventiniais dainomis. Tačiau tai reikia argumentuotai įrodyti.

Lietuvių, kaip ir kitų tautų, melodikos specifines ypatybes atskleidžia jos elementų tvarka (elgsena, t.y. dažniai, intensyvumas, sklaida), kuri išskiria ją iš kitų muzikinių kultūrų tarpo. Todėl būtina rasti elemento santykius, struktūras. Tokiuose tyrimuose į akiratį patenka dešimtys, šimtai tūkstančiai, o gal ir daugiau garsų ir jų santykiai, kuriuos sunku aprėpti. Šių reišinių gausybėje susigaudyti gali daug padėti tikimybinių teorijų, kuri išvaduoja iš daugybės panašių tyrimo operacijų kartojimo; statistika, kurios pagalba sisteminama tyrimo medžiaga; lyginamieji tyrimai, kurie padeda rasti visapaimančius bendrumo faktorius ir skirtumų funkcijas. Tokiose analizėse, vienu iš galimų, galėtų būti panaudotas melodikos lyginamojo tyrimo tikimybinių statistinis modelis, skelbtas mūsų ankščiau („Draugas“, 2000.09.30; Sorbonos leidykla, 1998; kitos publikacijos). Panaudojus šį tyrimo modelį surasime bendrumus ir skirtumus skaitmenine išraiška tiek tarp atskirų kūrinų, tiek ir tarp skirtingų arealų kūrinų apibendriname lygmenyje. Tai antrosios pakopos tyrimas, bet neįmanomas be čia ankščiau aptartų pirmosios pakopos tyrimų. Apie šį melodikos (ir harmonijos) lyginamojo tyrimo tikimybinių statistinių modelių bei metodų, teigiamai yra atsiliepię Kijevo nacionalinės muzikos akademijos muzikologai Jonas Boruta, SJ, profesoriai Valentina Cholopova (Maskvos konservatorija) Vaclovas Paketuras (Lietuvos muzikos akademija), Eero Tarasti (Helsinkio universitetas) ir kt.

Tačiau, norint tiksliai panaudoti šį modelį, neužtenka muzikologinių tyrimo priemonių arsenalo — šiuo atveju muzikologui reiktų turėti ir statistiko bazinį išsilavinimą, arba bent išklausti pradinį aukštosios matematikos, teorinės statistikos, bent dviejų konkrečių statistikų kursų (žinoma, studijų periodą baigiant ne formaliai, bet esminiu pasitikrinimu).

Lietuvoje jau yra atliekami keli lyginamieji muzikologiniai — etnomuzikologiniai darbai pirmosios pakopos tyrimų rėmuose. Jų darbo aplinkybė nelengvos ir tam tikra prasme yra netikrums. Neturime nė vieno disertacijos lyginamojo tyrimo, todėl bus sunku atlikti pilnavertę tų darbų ekspertizę. Dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių, muzikos teorijos katedros Lietuvos aukštosiose mokyklose buvo, manytina, ir dabar yra taikomosios muzikos teorijos katedrų lygmenyje, be kurių, žinoma, negalima apsieiti. Naujai įsikūrusi muzikologijos institutai tik pradeda savo veiklą, turi aiškiai seniau užsilikusių problemų ir iš esmės nesiskiria savo mokslininkais nuo taikomųjų muzikos teorijos katedrų. Bibliotekos, kuriomis naudojasi institutai yra nepritaikytos mokslui. Todėl, palyginus aplinkybes, kuriose atliko ypač reikšmingą darbą italų mokslininkas Michelini, telieka pasiūlyti kiekvienam iš mūsų pačių spręsti apie lyginamųjų tyrimų perspek-

Poeto Kornelijaus Platelio sukaktis

— Iš dienraščių, mikrofonų, ekranų plūsta daug lėkštybių — nešvaros, madin-gai apsirengusios pusiau teisybe, gudravimo, turgaus bar-nių.

Skaitydamas protingą ir jautrią mūsų poeziją, tarkim naują Kornelijaus Platelio knygą, — atgaunu tautinę savigarbą, tikėjimą, kad yra išmanančių, turinčių širdį, talentingų, reginčių gyvenimo ir žmogaus esmės bei subtilu-mus, — išsireiškė Lietuvos rašytojų sąjungos pirminin-kas, literatūros kritikas Val-entinas Sveticckas tomis die-nomis, kai jo kolegos rašytojai, literatūrinė visuomenė minėjo poeto Kornelijaus Pla-telio penkiasdešimtmetį.

Ta proga į Rašytojų klubą susirinko ypač daug publikos, ypač tų, kurie dirbo kartu su jubilatu Svetimio ir mokslo ministerijoje ir kitur.

Plačiau aptardamas K. Pla-telio poetinę kūrybą, jo pasku-tinį poezijos rinkinį *Atoslūgio juosta*, V. Sveticckas pabrėžė, kad jis yra ar ne vienintelis mūsų poetas, kurį skaitydami, nuolat prisimename, ką kūrė senieji graikai, romėnai, per-sai ir kinai, ką kalbėjo Aristotelis ir Sokratas, kas iš-rašyta Egipto piramidėse, kas ir kaip ištarta nutolusio laiko epuose, himnuose, vedose, Evangelijose, *Ilijadoje* ir *Odi-sejoje*, kaip sklindžiasi elegi-nio žanro ir kitų kanonų grožis. Pasak V. Sveticcko, be Platono ir Heraklito K. Plate-lis gal iš viso nebūtų ėmėsis poezijos. O dabar jis daug ir vaisingai kuria lietuvių poezi-jos ribų plėtimo labui. Dėl to apie K. Platelį palankiai kal-ba ir rašo poetai, jaunesni pa-garbiai žiūri į jį ir vertina dėl amato išmanymo bei retos erudicijos. Ta jo erudicija pa-sireiškia ir tuo, kalbėjo kiti jo plunksnos bičiuliai, kad K. Platelis parašė komentarus, paaiškinimus arkivyskupo J. Skvirecko išverstam ir Pasau-linės literatūros serijoje Lie-tuvoje išleistam *Sventajam Raštui*.

— Su senųjų raštų ir iš-minties bei frazeologijos per-tarais K. Platelio ištarms yra tiesiog suaugusios, kitaip gal jis nemokėtų rašyti, — kalbėjo V. Sveticckas. Jį skaitant, ga-lima sekmingai įrodinėti, kad nėra jokių geresnių pakaitalų antikiniams eilutės gaudesiai, iškilniams žodžiams, epiniam įvykio ir mąstymo paralelu-mui. Ir kam tie pakaitalai, kai galima visa elegiškai perkelti

tyvą. Mano supratimu, norint pagerinti šią situaciją, reiktų kuo skubiau siųsti vieną-kita muzikologą į Berlyno Laisvojo universiteto Muzikologijos in-stitutą lyginamųjų tyrimų pa-dalinį ir rimtai galvoti dėl nedidelės, bet pajėgios funda-mentiniais tyrimams muzi-kologijos katedros įsteigimo Vilniaus universitete, kuria-me mokslininkai geriau, negu kitur, pajustų-kitų mokslų po-tencialą.

Pirmoji lietuviška knyga mus skatina ne tik sąžiningai atlikti kiekvienos dienos bu-tiniausius darbus, bet ir pa-simokyti iš Mažvydo mąstymo etikos, drąsos, pagaltvoti kaip padaryti analogiškus, arba bent panašius į jo, progreso žingsnius. Jeigu mūsų didieji žmonės, kaip antai Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Al-girdas Julius Greimas, Jonas Kubilius lietuviams pelno tarptautinį garą, Martynas Mažvydas iškyla kaip didžioji tautos šviesa.

į šiuolaikinio eilėraščio sceną — čia ištiesinus liniją, čia pa-trumpinus, čia pagilinus iš-kirtę, čia suvedus Platoną ir C. G. Jungą, čia šnekos intar-pu smagiai krestelėjus iman-trios frazės karietą. Toks rašymas turi savo tvirtą gaubtą, į kurį atsitenkia ir nulekia šalin mąstymo ir kalbėjimo laikinimai, dienų aktualijos, konjunktūra.

Apibendrinamas naujaji K. Platelio rinkinį *Atoslūgio juosta*, nusakydamas, kas joje nauja, kintama, V. Sveticckas taip paaiškino:

— Eilėraštis „Alias“ ironi-zuoja dorovės normų sąrašą. „Priemiesčio pušynai“ stovi gamtos pusėje (rami opozicija

miestui). Kursyvu užrašyta *natūra* laisvai sklindžiasi vy-no kvapo eilėraštyje, smagiai pavadintame „Nesirūpinu kul-tūra“. Eilėraštis „Akligatviai“ autorius proteguoja pasąmo-nę, sapną (sapne raidės grin-džia „minčių vieškelius“, pra-sibrauna vos įžiūrimais take-liais, o pabudus — „nutrukę keliai, pabirusios mintys“). Sąmonė — netikėtumas — jau gali nurungti vaizdiny:

Paskui mėnuli nutraukiu sąmonės skraistę ir paskui saulę bandau uždaryti pavidale vaizdinį. (Atoslūgio juosta).

Nukelta į 4 psl.



Jubilatą Kornelijų Platelį sveikina Kazimieras ir poetas Kazys Bradūnas. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Vardan lietuviško žodžio

Atkelta iš 2 psl.

„Norėtusi ir man užkopti Kauno laiptais ir išgerti stikli-nę lietuviško krupniko pas Tamašauskus, bet ne taip lengva padaryti...Nijolė dar serga. Mane tai labai slegia ir gaudina. O čia dar tos kny-linės literatūros serijoje Lie-tuvoje išleistam *Sventajam Raštui*...“ (1977 balandžio 6).

Išties, jam teko kovoti, kaip Don Kichotui su vėjo malū-nais-pastovus pinigų stygius, knygų leidimo sunkumai gadi-no jo nuotaiką, alino sveikatą ir, aišku, reikalavo finansinių pajamų. Savo liūdesį išblašky-davo, pasinerdamas į kūrybą. „Taigi matai, Daliuk, mano gyvenimas pilnas šviesos ir šešėlių. Vežu našta, kurią pats sau užsikroviau. Ir rašau. Rašydamas pasitraukiu iš kasdienybės ir pagyvenu savo paties sukuriamą pasaulį. Kai baigiu istoriją, tada vėl grįžtu į kasdienybę, ir vėl pasiįjuntu dažnokai vienišas. Dažnai pa-sigendu šiltos, draugiškos ran-kos, nuoširdaus žodžio.“ (1977 balandžio 28).

Mokytoja Ruzgaitė prisime-na, kad Stepas Zobarskas buvo nepaprastai jaunat-viškas, kupinas energijos, su užsidegimu kalbėjo apie knygų leidybą ir vertimus. Gyve-no daugiau nei kukliai, bet ne-siskundė. Namas paprastas, nedidelis, o darbo kambaryje viešpatavo knyga — lenty-nose, ant stalų, gausybė rank-raščių — vertimų.

Deja, nelemta išsipildyti ir šiai Stepo Zobarsko svajonei. Mirė jis 1984 metais birželio 9 dieną Woodhaven, N.Y.

Turime viltį, kad jo gyveni-mas, jo meilė knygai bus pa-vyzdžiu ir paskatinimu ki-tiems — kurti, aukotis vardan lietuviško žodžio, lietuviškos knygos...

Virginija Paplauskienė



Pav. 1.



Džojos Barysaitės fotografijų parodos atidarymo metu vasario 10 d. Iš kairės: gen. garbės konsulas Vaclovas Kleiza, Skirmantė Miglinienė, Čiurlionio galerijos direktorius Algis Janušas, Tomas Kirvaitis, Lietuvos gen. konsulas Čikagoje Giedrius Apuokas ir fotomenininkas Algimantas Kezys. Jono Kuprio nuotrauka.

Atidaryta Džojos Barysaitės fotografijų paroda

Vasario 10 d. vakare Čiurlionio galerijoje įvykęs Lietuvos Respublikos prezidento Valdo Adamkaus asmeninės fotografės Džojos Barysaitės fotografijų parodos atidarymas buvo visais atžvilgiais sėkmingas.

Viena — jis sutraukė didžiulį dalyvių būrį. Antra — pati paroda tikrai įspūdinga, nekasdieniška. Visos nuotraukos spalvotos, akiai patrauklios, na, ir jų tematika aktuali. Joje eksponuota 134 fotografijos, susijusios su prezidento veikla nuo 1998 iki 2000 metų — taigi visu jo ligšioliniu prezidentavimo periodu.

Nors tai buvo jau trečioji Džojos Barysaitės fotoparoda Čikagoje ar jos apylinkėse ši laikytina geriausiai pasisekusia. Beje, pirmoji buvo iš V. Adamkaus rinkiminės kompanijos dienų, antroji — daugiausia vaizdavo jo inauguracijos iškilmes.

Iš tūkstančių per trejus metus padarytų fotografijų apie prezidentinę veiklą Dž. Barysaitė kartu su paties prezidento talka, turėjo atrinkti tik mažą dalį Čikagos lietuviams skirtai parodai. Tai nebuvo lengva uždutis ir dažnas lankytojas gal čia pasigęs vieno ar kitokių momentų. Tačiau čia, žinoma, skonio dalykas. Bet šioje parodoje fotografijų įvairumas nėra mažas ir jį stebėti nėra nuobodu.

Čiurlionio galerijos sienos parodos atidarymo vakarą pakvietė keli žmonės su prezidentu ne vien tik po Lietuvą, bet ir po daugelį užsienio valstybių. Štai vaizdai iš prezidento kelionių Vokietijoje, Islandijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Švedijoje, Vatikane, Turkijoje, Italijoje,

Norvegijoje, Kanadoje, JAV ir kitur.

Prezidentas nuotraukose su popiežiumi Jonu Pauliumi II, NATO vadais, įvairių valstybių vadovais, žymiausiais politikais. Visa tai žurnalistine fotografija, kuri ateityje dar bus įdomesnė kaip istorinis dokumentas.

Šios parodos atidarymo metu kalbėjo asmenys — Lietuvos gen. konsulas Čikagoje Giedrius Apuokas, Lietuvos gen. garbės konsulas Vaclovas Kleiza bei jos katalogo paruošėjas, fotomenininkas Algimantas Kezys Džojai Barysaičiai ir apskritai šiai parodai negailėjo gražių žodžių.

Džojos Barysaitės fotografavimo stilius yra dokumentinis arba žurnalistinis. Jame vyrauja momento taiklumo ir teisingos nuotraukos užfiksavimas. Vaizde jie turi būti tokie, kokie tikrai buvo — nepagrįžinti. Tačiau fotografijos meniškumui išgauti reikia žengti dar vieną žingsnį pirmyn. Greita teisingai nufotografuoto vaizdo ar įvykio fotografas turi atkreipti dėmesį ir į estetiško vaizdo bruožus. Tai paveiklo kompoziciniai elementai — linijų, plokštumų, spalvų harmoningas išdėstymas — sakė parodos atidaryme A. Kezys.

Jis toliau teigė: „Tenka pasidžiaugti, kad Barysaitės akis per tuos kelis metus padarė didelę pažangą siužeto turtinimo ir fotografijų estetikos bruožų požiūriu. Ankstesniuose darbuose jos fotografijų kompozicijos buvo santūrios, beveik užslėptos, kaip ir tinka dokumentinei fotografijai. Šioje parodoje eksponuotos nuotraukose vaizdai labiau in-

tegruoti, tampa surišti“.

Atidarymo programai vadovavo Čiurlionio galerijos direktorius Algis Janušas, kuris paskelbė prie parodos rengimo prisidėjusias įstaigas bei asmenis. Buvo paminėtos parodos eksponuotojas Tomas Kirvaitis, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro darbuotoja Skirmantė Miglinienė, Algimantas Kezys ir kt. Kaip ir ankstesnių parodų atidarymų metu, žiūrovai buvo pakviesti ne tik apžiūrėti išstatytus darbus, bet ir kuklioms vaišėms.

Beje, parodos atidarymas buvo pakviestas ir savo atostogų pabaigai Čikagon atvykęs Lietuvos prezidentas. Tačiau jis tą vakarą buvo užimtas ir negalėjo dalyvauti. Tačiau, suradęs laisvą valandėlę sekmadienio popietę, prezidentas sėkmingai parodą pamatė.

Šiai, Lietuvos Nepriklausomybės šventei paminėti surengtai parodai buvo išleistas 16 puslapių, didoko formato katalogas. Jame yra 37 spalvotos nuotraukos (viena jų vaizduoja nuotraukų autorę Dž. Barysaitę). Idėti ir visų parodoje išstatytų nuotraukų parašai.

Kataloge telpa ir Arno Ališausko, Edvardo Šulaičio, katalogo sudarytojo Algimanto Kezio pastabos apie Lietuvos prezidentą, fotografę ir pačią parodą.

Parodą dar galima aplankyti iki vasario 28 d. Kaip minėta, ji yra Čiurlionio galerijoje, 5620 So. Claremont Ave., Čikagoje. Kurie parodos dar nematė, kviečiami tai padaryti.

Ed. Šulaitis

Neišleistų knygų paslaptys

Remigijus Misiūnas

Sunkios pokario sąlygos neleidė lietuviams Vokietijoje įgyvendinti daugybės sumanymų. Tarp jų — apie pusę tūkstančio neišleistų knygų. Metams bėgant, vis sunkiau atskleisti su jomis susijusias paslaptis ir, ko gero, lengviausia būtų mėginti spėti, koks galėjo būti tas knyginių palikimas, jei šie sumanymai būtų buvę įgyvendinti.

Iškart krinta į akis, kad lietuvių, gyvenusių pabėgėlių stovyklose, knygų repertuare galėjo būti žymių pokyčių. Pavyzdžiui, vien grožinės literatūros knygų galvota išleisti, rengta spaudai ar jai atiduota buvo apie 130. Tarp jų buvo veik pusšimtis prozos knygų. Dalį jų sudaro lietuvių literatūros klasikų — Satrijos Raganos, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos ir kitų — kūriniai, kuriuos buvo raginama išleisti Vokietijoje, kol dar tam buvo palankios sąlygos. Kai kurios šių knygų — Satrijos Raganos *Senam dvarą*, Vaizganto *Ras-tai* buvo leidyklos „Sudavija“ planuose (ji planavo atskirą klasikų kūrinių seriją).

Vis tik žymiai daugiau nei išleista išėjimo parengtų, tiek jau pagarsėjusių rašytojų, tiek debiutantų knygų. Iš pirmųjų minėtini L. Dovydono romanai *Klementas Dūda* ir *Mes turime mirti*, poeto B. Rutkano novelių rinkinys, Mykolo Vaitkaus rašytas romanas *Daniel ir Šašas*. Ale Sidabrutė turėjo spaudai parengti romaną ir novelių rinkinį, bet, vyro dainininko Kipro Petrausko įkalbėta grįžti tėvėn, nebeišleido jų nei Vokietijoje, nei Lietuvoje. Kažkoks V. Trečiokas turėjo parašęs romaną *Knyga apie vieną moterį*, tačiau nerado jam leidėjo. A. Naujokaičiui nepavyko gauti leidimo spausdinti jo kūrinių rinkinį.

Kalbėta apie kai kurių išėjimo parengtų knygų vertimus ir mėginti šiuos planus įgyvendinti. Pavyzdžiui, lei-

dyklos „Venta“ savininkas Jonas Rimeikis 6 deš. pradžioje buvo lyg tarpininkas tarp VLI-Ko ir vokiečių leidyklų: iš pirmųjų gavęs lešų vertimui, bandydavo rasti leidėją. Tarp knygų, kurių vertimais jie rūpinosi, buvo V. Ramono *Kryžiai*, J. Savickio *Žemė dega* ir J. Jankaus *Namas geroj gatvėj*. T. Vizgirda planavo leisti lietuviškų pasakų, legendų, apsakymų ir poezijos rinkinius anglų kalba. Visų trijų tautų Baltijos universiteto studentai 1949 m. buvo sutarę su viena Hamburgo leidykla, kad ši išleis Pabaltijo rašytojų apsakymų ir novelių rinkinį vokiečių kalba. Atrodo, sumanymą prapuldė tai, kad nepavyko laiku gauti lietuvių rašytojų kūrinių vertimų, arba universiteto panaikinimas. Į lietuvių kalbą „Sudavija“ ketino išversti prancūzų rašytojo Andre Gide romaną *Vatikano požemiai*, o Radauskas į lietuvių kalbą vertė P. Merimee *Lokį*.

Neišleista po pustrčio dešimtmečio poezijos ir dramos knygų. Tarp pirmųjų domiuoja mažai žinomų autorių — L. Dervojedaitienės — Baltijos žuvėdros, B. Augino ir kitų — kūriniai. Kai kurie autoriai — J. Rimšauskas, A. Ilmonis — neišnaudojo pirmos ir paskutinės progos išleisti savo kūrinius. O B. Audrone ir M. Vaitkus pokario metais parengtus rinkinius išleido daug vėliau JAV. Gaila, kad nesekmė baigėsi H. Radausko pastangos išleisti JAV lietuvių poeto J. Baniulio kūrinių ir vertimų iš Rytų tautų poezijos rinkinį, nors šis jau ir buvo leidyklos „LUX“ planuose.

Pasirodžiusi, bent dalis, planuotų dramos kūrinių galėjo žymiai praturtinti skurdų šio žanro pokario lietuvių knygų repertuarą. Spaudai pjeses buvo paruošę U. Jankus, L. Dovydenas, P. Babickas, J. Vedegys, V. Žemkalis ir kiti, tačiau iš visų jų dienos šviesa,

jau pasibaigus stovyklų laikmečiui, išvydo S. Laucias ir A. Škėmos pjesės bei pokario metais labai populiarius buvus A. Roko „Bubulis ir Dundulis“.

Iš gero tuzino spaudai parengtų knygų vaikams jau JAV buvo išleista tik viena — L. Žitkevičiaus eilių rinkinys *Saulutė debesėliuos*. Deja, rankraščiuose liko S. Zbarsko, B. Augino, P. Jurkaus ir kitų knygų. Valiutos reforma sutrukdė išleisti A. Petrausko dešimt metų verstą A. Puškino poemą *Ruslanas ir Liudmila*. Regis, nepavyko rasti leidėjo J. Meko iš anglų kalbos verstai knygai *Aguoniniai pyragaičiai*.

Liko neišleista apie 150 vadovėlių. Tokia jų gausa neturėtų stebinti, atmenant, kad, nepaisant visų pastangų, viena didžiausių lietuviškos švietimo sistemos Vokietijoje bedų buvo vadovėlių stoka. Lengviausia ją buvo galima išspręsti, perleidžiant Lietuvoje pasirodžiusius vadovėlius, tad nenuostabu, kad tarp neišleistųjų knygų jie sudaro pusę. Pavyzdžiui, iš matematikos mokykloje priemonių planuota perspausdinti A. Kautino, M. Šikšnio, J. Damijonaičio, fizikos — M. Kriščiūno, K. Šakenio, literatūros — J. Ambrazaičio, istorijos — J. Geniušo, J. Totoraičio ir kitų vadovėlius. Vieni šių vadovėlių pasirodė karo metais, antri — nepriklausomos Lietuvos laikais, treči — šimtmečio pradžioje. Pavyzdžiui, J. Gabrys Šveicarijoje buvo užsimojęs išleisti, dar prieš I pasaulinį karą pirmą kartą išleistas, *Geografijos vadovėlis* ir *Lietuvių literatūros apžvalga*. Būta planų perspausdinti populiarią, bet dar 1906 m. pirmą kartą pasirodžiusią, A. Alekno *Bažnyčios istoriją*.

LTB Švietimo valdybos planuose galima rasti paminėtą ne vieną mokykloms reikalingą vadovėlį. Kai kurių po-

2-3 metų darbo buvo parengti rankraščiai, pavyzdžiui, A. Žujaus *Planimetrija*, P. Vaitkūno *Praktiškas anglų kalbos vadovėlis*, A. Kimšos *Lietuvos istorija*, Jono Miškinio *Botanika* bei kiti. Gaila, kad apie kai kurias vadovėlius tezinoma tik iš gan prieštaringų nuotrupų, pavyzdžiui, 1945 m. buvo skelbiama, kad I. Malinauskas ir B. Brazdžionis rengia elementorių pradžios mokyklai. Taip pat tais metais mėginta išleisti kažkokią lietuvių rašytojų kūrinių rinktinę pirmosios gimnazijos klasei. Deja, daugelis išėjimo parengtų vadovėlių nepasirodė dėl to, kad, pradėjus rūpintis jų išleidimu, lietuviškos švietimo sistemos dienovis Vokietijoje jau ejo į pabaigą. Nebebuvo nei kam finansuoti jų leidimo, nei kam leisti — lietuvių pabėgėlių leidyklos, prasidėjus emigracijai, tirpo kaip sniegas saulėje, o naujai atsiradusioms liutuanistinėms mokykloms jie jau nebetiko.

K. PLATIELIS

Atk. 3 psl.

Pasak V. Sventicko, nuolatinių naujo rinkinio motyvais tampa pavasario, giesmių, vynuogynų vaizdai.

Sukaktuviniame vakare buvo artistiška perskaityta K. Platelio poema „Ugnies miestas“. Kadangi poemoje yra keli veikėjai, tai kartu su autoriaus poezija, tarsi scenoje, atliko keli neeiliniai skaitovai — plačiai žinomas muzikas ir dirigentas D. Katkus, kultūrininkė R. Knizikevičiūtė, poetai A. A. Jonynas ir L. Jakimavičius. Vakara praskaidrino talentingą pianistą P. Geniušo atlikta muzika.

Tiek V. Sventickas, tiek kiti prelegentai K. Platelio sukaktuviniame vakare pažymėjo ne tik sukaktuvinio erudiciją, bet ir jo žmogišką paprastumą, kuklumą, toleranciją. Kai buvusio vyriausybės ejo Švietimo ir mokslo ministro pareigas, pastebėjau, kad jis, skirtingai nuo kitų aukštus valstybes postus užimančių pareigūnų, savo paprastumu, žmogiška šiluma ir kuklumu nesiskyrė nuo eilinių žmonių, poetų, kartu su jais kaip lygus tarp lygių publikai skaitė savo naujus eilėraščius, nė kiek nejausdamas, nedemonstruodamas ministro aureolės. Todėl sukaktuviniame vakare gėlemis ir gerais žodžiais K. Platelį sveikino Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojai.

Sukaktuviniame vakare buvo pažymėta K. Platelio sugebėjimai vadovauti ir kitiems vienietams. Kai jis pradėjo vadovauti vos besilaikantiems, ties bankroto riba atsiderusiam „Vagos“ leidyklai, tapęs jos direktoriumi, K. Platelis į pastatė ant tvirtų kojų. V. Sventickas dar priminė, kad K. Platelis, kadaise infirmeriumi dirbęs Druskininkuose, kartu su poetu Vytautu P. Bloze pradėjo Druskininkų poetinio rudens renginius, dabar išaugusius į didelę, tarptautinę rudeninę poezijos šventę, į kurią suvažiuoja ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių, o taip pat išėjusių poetų. Literaturologas K. Nastopka neabejojo, kad jis taip pat pataisys niekaip neatsigaunantį Rašytojų sąjungos savaitraštį *Literatūra ir menas*, kurio redaktoriumi tapo nuo šių metų Vasario pradžios.

Algimantas A. Naujokaitis



Džojos Barysaitės fotografijų parodos atidarymo metu kalba fotomenininkas Algimantas Kezys. Jono Kuprio nuotrauka.



Svečiai, atsilankę į Džojos Barysaitės fotografijų parodos atidarymą vasario 10 d. Čiurlionio galerijoje Jaunimo centre. Jono Kuprio nuotrauka.



Svečiai Džojos Barysaitės fotografijų parodos atidarymo iškilmėse Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje vasario 10 d. Jono Kuprio nuotrauka.